

Павел Вежинов
В една тъмна нощ

За пръв и последен път се видях с тоя странен човек точно преди десет години. Много добре помня тоя ден, който трябваше да бъде първият ден на пролетта. Времето беше чисто мартенско — духаше остър ветреца, който прехвърляше във въздуха редки студени снежинки. Небето бе оловносиво като през най-противните дни на зимата, улиците на града — почти пусти. Спомням си, че времето омекна едва вечерта, но не побързах да се прибера у дома, тъй като от цяла седмица парното отопление у нас не работеше. От скука изпих в клуба три червени вина, поклюкарствувахме с колегите на вечните досадни теми и когато тая редовна вечерна програма ми омръзна съвсем, бавно се запътих към дома.

И тогава, както и сега, живеех на „Раковски“, в центъра на града. Влязох разсеяно в тъмното антре на стълбището и с привично движение посегнах към електрическото копче. Но преди още да съм го докоснал, чу се познатото щракане в кутията и стълбището светна. На две крачки от мен стоеше изправен до стената мъж на средна възраст, с лице, почти скрито във вдигнатата яка на балтона. В първия миг видях само очите му — напрегнати и изпитателни. Той ме гледаше така, сякаш искаше да ме закове на място с погледа си.

Тая неочаквана среща никак не ми се понрави. Седмица преди това в едно такова тъмно стълбище някакъв също такъв тъмен тип бе халосал с желязо по главата мой стар познат, културен редактор в един от столичните вестници. Той му бе задигнал портфейла, обувките и кожената чанта, в която за беда се намираше и един мой ръкопис. Дали тоя нощен гост нямаше някакви подобни намерения? Извадих ръцете от джобовете си и бързо съобразих къде точно трябва да го ритна, ако ме нападне.

— Не се плашете! — каза меко непознатият. — Не съм разбойник!

Като се усмихна, той добави със същия тон:

— Нито пък имам такъв вид, струва ми се...

Едва сега забелязах, че изгледът му е съвсем почтен. Преди всичко той беше добре облечен, балтонът му беше ушит при добър майстор. По-силно впечатление ми направи лицето му — дълго, възсухо, с добър и много тъжен израз. Само очите му безпокояха — решителни и малко мрачни, неподвижно впити в мен. Кого ли чакаше тук в тъмното и студено стълбище?

— Вас чаках! — отвърна като ехо непознатият и едва забележимо се усмихна. — Тъкмо си мислех, че ще ви стресна...

И това не ми хареса. Обикновено възрастните литературни маниаци са по-упорити и дотегливи от младите, с тях е много трудно да се справи човек. Те не оставят ръкописите си за преглед, както правят младите, те сами ти ги четат — докато ти се завие свят и пред очите ти почнат да излизат тъмни кръгове. Непознатият, който ме гледаше все така втренчено, се усмихна иронично.

— И от това не се плашете! — каза той. — Не ви нося ни роман, ни стихове!...

— Моля ви се! — измърморих аз, малко сепнат от неговата прозорливост. — А с какво мога да ви услужа?

— Искам просто да поговоря с вас...

— Сега?

— Да, сега...

— Но сега е много късно! — измърморих аз учудено. — По-добре утре...

— Нужно е! — меко, но настойчиво каза непознатият. — Утре може да бъде късно...

Отново се замислих. Стаята ми е студена, неразтребена — как да покания външен човек?

— Това няма значение! — каза непознатият. — Не съм дошъл да ви оглеждам квартирата, а да поговоря сериозно с вас...

Тоя път наистина малко ококорено погледнах странния гост. Що за човек? Ясновидец ли е, или луд? Не, сигурно е луд, нещо налудничаво има в погледа му.

— Не съм луд! — каза тъжно непознатият. — Аз съм така нормален, както и вие...

— По дяволите! — възкликнах смаяно аз. — Вие наистина ми четете мислите!...

— Да, аз наистина ви чета мислите! — кимна сериозно непознатият.

— И твърдите, че не сте луд?

— Никой луд не умее да чете мисли! — малко иронично забеляза моят среднощен гост.

За съжаление, това беше точно така и никой не можеше да го оспори. Аз вече гледах крайно смутено и за миг ми се стори, че сънувам.

— Не, не сънувате! — въздъхна непознатият и с бързо движение протегна ръка, за да ме успокои. — Не се стряскайте, тук няма нищо чудно и свръхестествено! Сега ще ви покажа!...

Той свали яката на палтото си. Сега човекът ми се видя още по-обикновен, по-добър и по-тъжен. Но какво трябваше да видя? Нямахше нищо особено за виждане освен може би слуховия апарат, чиято корделка се спускаше от дясното му ухо. Навярно неведнъж сте виждали такива апарати — малка мембранка, затъкната в ухото, проводник и електрическа батерия, която се носи обикновено в най-близкия джоб.

— Това не е слухов апарат — каза меко непознатият. — Това е микроприемник, изобретен от мен... Но вместо обикновените радиовълни той може да приема ония биотокове, които излъчва човешкият мозък. С две думи казано: той улавя човешките мисли...

Колкото и невероятно да изглеждаше това, вече не ми беше никак трудно да го повярвам. Човек може да не вярва в духове, но ако види дух — ще не ще, — ще повярва, колкото и да му се разсърди за това партийният секретар. Аз гледах удивен странния си гост и тихо измърморих:

— Е, добре, елате горе...

И след миг нервно добавих:

— Само че, за бога, махнете тая шушулка от ухото си!...

За пръв път непознатият се усмихна. Усмивката му беше сърдечна и добра, това съвсем ме успокои.

— Добре, няма да ви тормозя повече! — отвърна той и свали апаратчето от ухото си.

Ние се изкачихме у дома и аз го въведох в кабинета си, който, както се досещате, ми служеше и за спалня. Трябваше да

преместя едни непрани чорапи от стола, една обувка от масата и вестника с люспи от салам от леглото.

— Знаете ли сега какво мисля? — попитах аз шеговито.

— Знам! — отвърна в същия тон непознатият. — Вие си мислите — тежък е ергенският живот... И без да бъда пророк, ще ви кажа, че скоро ще се ожените...

— Амин! — казах аз, чувствувайки хладни тръпки по гърба си. — А вие женен ли сте?

Лицето на непознатия сякаш посърна.

— Женен съм — отвърна той. — Но ще чуете и за това... Аз всичко ще ви разкажа.

— Готов съм да ви слушам! — казах аз тихо. — Но кажете ми по-напред — защо точно с мен искате да приказвате? Та аз съм ви съвсем непознат човек!...

— Не, ние се познаваме! — каза непознатият с въздишка. — Вие може би не си спомняте, но ние се познаваме... Преди три вечери бяхме заедно в един ресторант... Наистина ли не си спомняте?... Масите ни бяха почти една до друга...

Като блясък от магнезий в ума ми светна споменът. Наистина!... Да, наистина!... Но тогава не му обърнах почти никакво внимание...

— Спомнихте ли си? — попита той с надежда.

— Разбира се... Вие и тогава носехте тая шушулка на ухото си...

— Да, носех я — кимна той. — И вие си помислихте: „Всъщност не е толкова грозно!... Ако ми се наложи и на мен — няма да бъде болка за умиране“... Вие не чувате добре с дясното ухо, нали така?

— Да! — възкликнах аз поразен. — И си спомням, че наистина помислих това...

— А спомняте ли си каква компания имаше на една от съседните маси?

Това си спомних много по-добре. Бяха две млади жени и няколко младежи почти на тяхната възраст. Една от жените беше съвсем младичка, дребнолика, много мила и при това до уши влюбена в съпруга си — през цялото време го гледаше с обожание. Но мъжът ѝ не ѝ обръщаше никакво внимание. От време на време неговият мътен поглед се спираше върху другата

жена, много по-елегантно облечена, с плътни предизвикателни устни. Когато се понапиха, за мен, пък и за другите хора на масата му вече не бяха тайна чувствата, които изпитваше към приятелката на жена си. Само съпругата сякаш нищо не подозираше, все така весело чуруликаше, още по-влюбено гледаше хубавия си мъж.

— Спомням си! — кимнах аз.

— Вие бяхте съвсем прав... Тя наистина нищо не подозираше, аз подслушвах мислите им...

Неволно изтръпнах. Да подслушва мислите им? В тоя миг това ми се видя още по-интересно и още по-страшно.

— А имаше ли нещо между ония двамата?

— Разбира се... Те я мамеха под носа ѝ, вие тогава съвсем правилно разбрахте отношенията им... Вие ги дебнехте не по-лошо от мен — дори още по-настойчиво, с много повече изследователска стръв. Когато се уверихте съвсем, вие помислихте: „Горката жена!... Добре, че не може да надзърне зад черепите им!... Как би се попа-рила, как би клюмнала като прекършено цвете!“ Така ли беше?...

— Точно така!...

Вече всичкото вино бе изветряло от главата ми, аз следях моя гост с крайно напрежение. Съмненията ми изчезнаха, бях дълбоко убеден, че странният човек с тънко и умно лице наистина е изобретил тоя страшен апарат. Той ме погледна замислен, сякаш си припомняше нещо, после без желание каза:

— Така си помислихте вие тая вечер: „Добре, че не може да надникне зад черепите им!“... Добре, че не може!... Точно туй мислех и аз — добре, че не може!... Тая мисъл ме доведе сега при вас!...

— Но разкажете отначало! — казах аз развълнувано.

Непознатият се замисли, гладкото му чело се покри с мрежа от тънки бръчици.

— Не ми се иска да ви разказвам нищо за себе си — каза той малко неловко. — Не ми се иска дори да ви казвам името си... Вие не бива да се интересувате нито от моя живот, нито от моята по-нататъшна съдба. Не трябва да се интересувате даже за подробности около изобретението...

— Тогава защо сте дошли тук? — попитах аз малко нервно.

— Ще разберете! — каза той уморено. — Ще ви кажа само, че над това изобретение работих около десет години... Първия сериозен успех постигнах преди две години... Но успехът не беше пълен... За да приема мислите от обекта, той трябваше да носи върху главата си тежък и неудобен шлем, който приемаше и преработваше нервните токове на мозъка... Трябваше да минат още две години, за да доведе апарата до това съвършенство... Може да не вярвате в технически чудеса, но това, което постигнах, е истинско техническо чудо...

— За съжаление — не само техническо! — казах аз омърлушен.

— Прав сте... Наистина прав! — възкликна той горещо. — Но отначало сам аз нямах съзнание, че проблемата далеч не е само техническа... За нравствената ѝ страна не бях и помислял... Все пак, когато чух в слушалката първата човешка мисъл, превърната в звук от един апарат, трябва да ви призная, че изпитах истински нравствен потрес... за пръв път тогава се попитах — имам ли право да върша това?... Имам ли човешкото право да надниквам в мислите на хората без тяхно разрешение?... Аз разбирам колко е варварско човек да експлоатира труда на своя подобен... А какво е това — да експлоатираш мислите му?

...

Моят гост позаекна и за миг спря да говори. Лицето му беше попребледняло, горчива мъка се появи в погледа му.

— Там е работата, че човекът, с когото правех своите експерименти, беше много стар и болен, в ума му не се въртяха повече от няколко мисли, които не ми разкриваха нищо от света. При това изобретението ми се струваше така гигантско, че заглуши всички други гласове... За свое успокоение набързо си измислих някаква теория, за да се оправдая...

— Винаги така става! — поклатих глава аз. — На света половината от теориите са измислени, за да оправдаят нещо...

— Сигурно сте прав! — кимна гостът. — Сам аз разбрах на каква тънка дъска съм стъпил едва когато усъвършенствах апарата си... Трябва да ви кажа предварително, че пазех около изобретението пълна тайна. Вие сте първият човек, който узнава за него... За да мога да го ползвам, почнах да се преструвам на глух — една игра, която никак не ми беше приятна, но беше

съвсем неизбежна. Един прекрасен ден съобщих на близките си хора, че съм си изписал от чужбина апарат за усиляване на звука, и с това всички затруднения се ликвидираха. Но огорченията почнаха още докато траеха експериментите...

Гостът запали цигара, челото му отново се покри с мрежа от тънки бръчици.

— По това време вече правех опитите си с моята слугиня... То беше още малко момиче, петнайсет или шестнайсетгодишно — сънливо и апатично същество, на което не обръщах почти никакво внимание... Ходеше със селските си дрешки, беше анемично, движеше се из моята лаборатория като насън... Това беше и първата мисъл, която улових у него: „Спи ми се!...“ Дори се поразгневих: няма под този малък корав череп не може да се появи и някаква друга човешка мисъл?... Или пък апаратът ми е дефектен, не може да улавя всичко?

Не, апаратът не беше дефектен... Скоро се появи и нова мисъл:

„Гладна съм!... — Внезапно мислите потекоха бързо, някак трескави и уплашени... — Кака пак е скрила яденето — мислеше то. — Какво да ям довечера? Ако е оставила малко хляб — хубаво, ами ако не е оставила? Имам си три захарчета, скрити под дюшека, дано не ги е намерила!... А може и да ги е намерила, тя често ми рови под дюшека!... Навсякъде рови, да не съм откраднала нещо... Беше ми намерила всички писма и ги е прочела до едно!... Гладна съм!... Ох, колко съм гладна и ми се спи... Да кажа ли на батко да ме пусне днес по-рано?... Той е много добър, ще му кажа!“...

— Можете ли да си представите моето смайване? — продължи гостът с горчивина. — Вие не познавате жена ми, трудно ми е да ви я опиша... Тя е още млада, към 35-годишна, облича се много хубаво, минава за интелигентна и много културна жена... Тя ходи по вашите клубове, говори за изкуство, хората я поздравяват с уважение... А да крие яденето от слугинчето? Не, невъзможно!... Но как невъзможно!... Човек може да лъже другите, но не и себе си...

Свалих слушалката и погледнах момиченцето. То почти дремеше на столчето, където го бях оставил.

— Марийке, гладна ли си? — попитах аз внезапно.

Момиченцето трепна и ме погледна уплашено:

— Не съм гладна...

— Да не ме лъжеш?

— Не те лъжа! — трепна то. — За какво да те лъжа!...

— Кака ти да не би да заключва яденето от теб?

— Не, за какво да го заключва, никога не го заключва!...

Поставих отново слушалката.

— Кажи ми истината — казах аз кротко. — Хайде, кажи!

— Ами туй е! — отвърна умолително момиченцето, но аз чувах потресен мислите му: „Страх ме е да му кажа, много ме е страх!... Ако научи кака, че съм му казала — ще ме пребие от бой!“...

Свалих отново слушалката и се замислих. Нямахме никакво съмнение, че това, което мислеше детето, е чиста истина. Дадох му пари със заръка да отиде в сладкарницата и да не казва нищо на жена ми. Марийка ги взе уплашено, нещо като мъгла от сълзи се появи на очите ѝ. Като я погалих по главичката на излизане, тя едва не изхлипа...

Бях така разстроен, че веднага забравих какъв важен и тържествен ден е за мен днешният... След толкова годишен труд най-после бях постигнал пълна, невероятна сполука, трябваше да тържествувам, а чувствувах сърцето си едва ли не смачкано. Сега не знам какво повече ме беше потресло — съдбата на нещастното момиченце ли, което живееше под носа ми, или ужасното разкритие за моята жена, която познавах от четиринайсет години. Та нима е могла да бъде толкова притворна, да крие така старателно от мен истинското си лице, че да не го открия вече толкова години, дори да не се усъмня в него?...

Моят гост въздъхна тежко и сякаш забрави за миг, че не е сам в стаята. Внезапно той вдигна глава, погледна ме и продължи:

— Можете да си представите с какво тягостно нетърпение се прибрах вкъщи... Това чувство надали можете да си представите... Бях живял с жена си десетилетие и половина и сега за пръв път щях да погледна със собствените си очи в душата ѝ. Какво щях да намеря там? Нямах ли то да разруши нашия живот? И изобщо — имах ли право да го направя?... Престъпление е да отвориш чуждо писмо, та камоли чужда душа!

... Дълго ходих сам по влажната и студена улица, преди да вляза въкъщи. Когато отворих вратата на стаята, сърцето ми биеше така силно, сякаш щеше да се случи нещо съдбоносно... Жена ми лежеше на кушетката, четеше някаква книга. Поздравих я с половин глас, попитах я има ли нещо ново.

— Нищо особено! — отвърна тя, без да вдига очи от книгата си.

— Какво каза? — запитах я аз отново.

— Нищо особено! — отвърна тя отново.

— Съвсем съм оглушал! — казах аз с въздишка. — Затуй пък виж какво си изписах от чужбина...

Извадих апаратчето и с леко трепкащи пръсти сложих слушалката. Тя ме погледна изненадано и измърмори:

— Само туй ти липсваше.

Но аз отлично чух продължението на мисълта: „Хептен ще заприличаш на пенсионер!“

— Не е толкова грозно! — казах аз примирително. — Даже ми прилича...

„Остана само и патерици да вземеш!“ — гласеше отговорът в слушалката, макар тя само да повдигна рамене...

Седнах край бюрото, взех някаква книга. Жена ми продължаваше да чете. В ушите ми ясно звучеше текстът, после гласът почна да става колеблив и неясен. И ето че изведнъж се появи нейна собствена мисъл: „Дали да му поискам сега пари?... Не, по-хубаво след вечеря, тогава той не е така кисел!“ След това отново текст от книгата и отново нейна собствена мисъл:

„Откакто се захвана с тия идиотски опити, стана съвсем стиснат... Да не мисли, че трябва да му изпросвам всеки лев като някоя бедна роднина?... Тая запушалка за ухото сигурно струва цяла месечна заплата, но щом е за неговите прищевки — там той хич не е стиснат!“

— Наистина ли толкова не чуваш? — достигна до мен гласът ѝ.

— Не чувам! — отвърнах аз. — Особено напоследък!

„Горкият, вярно е, че някак изведнъж застаря!“ — помисли тя и затвори книгата.

— Вие изглеждате съвсем добре! — прекъснах госта си.

Той се усмихна, но усмивката му не беше никак весела:

— Във вашите очи — възможно, но не и в очите на една млада жена... Впрочем веднъж отидох с нея в един от клубовете и макар тя да ме помоли да не слагам апаратчето, аз не можах да се въздържа и го сложих... Разбрах, че тя се стеснява от мен и дори се срамува... Не бях нито така приказлив като нейните приятели, нито така духовит и дори не така млад... И понеже, увлечен в моето подслушване, съм бил твърде разсеян, тя веднъж с досада си помисли: „Само се излагам с него... Не бива вече да го водя тук, не е за такава компания!“

— А слугинчето? — попитах аз.

— Още първата вечер отворих въпрос за това — кимна гостът. — Казах ѝ, че Марийка ми се вижда напоследък доста бледа и отслабнала — да не би да не си дояжда? Тя ме погледна сърдито, но отвърна нехайно: „Това ли ми е работата — да гледам какво яде и какво не яде!“ Но мислите ѝ бяха съвсем други, съвсем различни: „Да не искаш с една професорска заплата да устройвам и на слугините угощения?“ — мислеше тя.

— Значи, сте професор? — попитах аз.

— Да — кимна гостът.

— Господин професоре, явно е, че не сте попаднали на жена! — казах аз намръщено.

Моят гост ме изгледа продължително.

— Всъщност тя съвсем не е толкова лоша жена! — каза той без желание. — Всеки външен наблюдател би ви казал, че е много добра съпруга... Тя винаги поддържа дома хубав и приветлив, готви добре, грижи се усърдно за бельото ми... Тя не ми досажда, не прави кавги и скандали, не ме тиранизира, не мърмори, когато закъснея... Тя дори ми е вярна... Както разбрах, тя се е влюбвала няколко пъти през последните години, в душата ѝ са останали от това хубави и човешки спомени. Но физически никога не ми е изневерявала... Въпреки своята душевна дребнавост, въпреки студенината си, въпреки егоизма у нея се е запазило чувството за почтеност... Аз подслушвах дълго мислите и, стигнах до дъното на душата ѝ... Тя не ме обичаше... Понякога тя ме съжаляваше, понякога ме поглеждаше с доброта, но обикновено възбуждах у нея досада, смесена дори с физическо отвращение, появило се навярно през последните години... Аз ѝ бях свършено чужд... Разбрах колко страшно съм се лъгал,

колко съм бил сам на тоя свят, колко студено и празно е било около мен — без да съзнавам това... Разбрах, че вината не е само у нея, че за това съм виновен и аз с моята ужасна слепота и глухота, която, изглежда, е присъща на почти всички съпрузи...

— Напразно я извинявате! — казах аз сухо. — Както разбирам, празен и лош човек е именно тя... А което вие смятате за почтеност, е всъщност най-ординерна еснафщина...

— Не зная! — въздъхна той. — Мъча се все пак да бъда обективен... да бъда справедлив... Ако вие можехте да чувате като мен, щяхте да разберете, че светът далеч не е това, което си мислите... Човешката душа се изменя много по-бавно, отколкото външните условия... Ако можехте да чувате като мен, щяхте да имате малко по-друга представа за доброто и лошото... У вас щяха да изгорят много илюзии, които всъщност са полезни, особено пък за един писател... Човек не може да учи хората на добро, ако сам твърдо не вярва в него, ако не е убеден, че то е силно и че живее навсякъде около нас.

— Вие имате ли приятели? — прекъснах го аз внезапно.

— Очаквах да ме запитате за това! — отвърна той. — Да, аз имам приятели... Имам един добър приятел още от ранни младежки години... Виждаме се с него често, говорим откровено... Но едва когато сложих тая малка шушулчица на ухото си, разбрах, че нито сме говорили откровено, нито сме познавали истинските си лица. Само на него аз бях доверил под най-голям секрет от какъв характер са моите изследвания, без да му казвам, че съм постигнал решителни успехи. Едва напоследък веднъж му подхвърлих, че съм осъществил голям напредък в работата си. Той ме погледна с крайчеца на окото си и с изкуствено оживление измормори:

— А, браво!...

Но мислите му бяха съвсем други: „Тоя луд човек наистина ли вярва, че работи нещо! — мислеше той. — Що ли не си седне на задника да печели пари, ами е тръгнал да гони Михаля!“

— Вярвам скоро да постигна нещо — продължих аз. „Вярвай, вярвай! — мислеше той. — Далеч тъй няма да отидеш... По-добре е, душо златна, да си гледаш женичката, че ми е жал да те гледам с тия рога!“

Признавам си, че тия негови мисли ме ядосаха, и реших да го понакажа.

— Ана не ми изневерява! — казах аз спокойно.

Той ме погледна така смаяно, така озадачено, че неволно се развеселих.

— Кой каза, че ти изневерява?...

— Ами ти каза...

— Нищо не съм казал! — измърмори той стреснато, но в очите му имаше истинска уплаха...

— Ти да не си болен? — попитах аз загрижено. — Току-що ми каза, че ти е жал да ме гледаш с тия рога...

„Изглежда, че съм се изгървал! — помисли той, крайно объркан. — Казал съм си гласно мислите!... Дяволите да ме вземат, какво става с мен?“

— Слушай, братле! — продължих аз. — Не мисли, че в края на краищата съм толкова глупав, колкото изглеждам... Сигурен съм, че Ана не ми изневерява, както съм сигурен, че ти ме смяташ за малко смахнат...

— Кой? Аз? Глупости! — опъна се той. — Откъде накъде?

...

— Приятелите трябва да бъдат по-честни един към друг — продължих аз безжалостно. — Трябва да бъдат по-откровени и доверени... Иначе за какво са приятели?

— То е така, разбира се! — мънкаше той. — Та аз винаги съм бил с теб искрен!...

Моят гост се замисли за миг, после продължи:

— Но той не беше искрен... Навярно той не съзнаваше колко е далеч от истинската човешка искреност!... Това ме поразяваше и у мнозина други хора — те лъжеха, без да съзнават, че лъжат... Те бяха готови да се възмущават при всяка чужда лъжа, а не съзнаваха, че употребяват в своя всекидневен живот лъжата така изобилно, както храната например или както водата... Хора побелели, хора на обществена почит и уважение, хора, които вдъхват респект с имената и титлите си — учени мъже, артисти, ръководители, — всички те лъжеха с такава лекота, че понякога ме обземаше най-мрачен песимизъм... Те лъжеха в своя обикновен живот — безочливо и хладнокръвно, бих казал, дори несъзнателно, — лъжеха приятелите си, жените

си, децата си — често без нужда и за най-обикновени дреболии... Но по-тежко беше да се слуша, когато лъжеха за своята работа, за своите планове, за своите идеали... Разбрах, че за някои хора лъжата е стил на живота — без лъжата животът им и тяхната дейност биха били чисто и просто немислими...

— Това са стари истини! — казах аз с въздишка.

— Вярно е! — отговори той оживено. — Но друго е да си го осъзнал като някаква мъдрост на живота, а друго — да можеш да го виждаш и го наблюдаваш непосредствено... След лъжата най-силно ме поразяваше глупостта... В нашия съвременен живот да скриваш глупостта си е цяло изкуство... То е така усъвършенствувано, че понякога трябва да живееш с години с един човек, докато разбереш, че той е кръгъл глупак... Моят апарат свалеше безмилостно за миг и най-изкусната фасада, пред мен веднага се появяваше истинското лице на човека — истинският му ум, истинският му характер, истинските му чувства... Бях поразен с колко погрешни представи за хората живеем ние в обикновеното ежедневие... Видях най-примитивни чувства, най-феодални разбирания, най-грозен егоизъм у хората, у които съм предполагал висока човешка същност... И обратно — видях истинска човешка душа там, където никой не я подозираше... Отначало това ме поразяваше, но после свикнах...

— Но ставахте от ден на ден все по-печален и по-тъжен — добавих аз.

— Не, не! — възкликна той енергично. — Не мислете, че съм станал някой човекомразец... Аз добре разбрах истината... Човешката душа, потопена в лошото, се свива, задушавя се, огрубява или пък започва бързо да се разлага... Това не е нейната естествена среда... Но човешката душа, потопена в доброто, се разцъфва, разхубавява се, от нея още по-бързо започват да отпадат тия пороци, които ти се струват едва ли не вкоренени, едва ли не нейна същност... Аз вярвам твърдо, че когато ние изградим истинско ново общество, хората в него ще бъдат съвсем други — ще бъдат истински нови хора...

— Много съм щастлив! — казах аз развълнувано. — Щастлив съм, че точно вие можете да мислите така!...

— Аз казах, че го вярвам... Да познаваш лошото, не значи да станеш лош... Това значи да виждаш по-ясно истинския път на доброто...

— Вие сте направили чудно изобретение! — възкликнах аз развълнуван.

Той се усмихна тъжно:

— Не, само така ви се струва!... Аз съм решил да унищожа моето изобретение! Твърдо съм решил и вече никой не може да ме върне назад!

— Ще го унищожите? — казах аз смаян.

— Да... И може би още тая нощ...

— Това не бива да правите! — възкликнах аз горещо. — Не разбирате ли, че унищожавате едно страшно оръжие...

— Точно така! — кимна той. — Наистина едно страшно оръжие...

— Оръжие в борбата за истина! — казах аз разпалено. — Ако лъжата бъде демаскирана, ако глупостта бъде изобличена — кой ще спечели от това?... Не сте ли помислили?

— По-скоро вие не сте помислили! — каза той уморено. — А аз съм помислил много добре... Вие знаете, че преди няколко години бе овладяна една от най-великите тайни на природата — атомната енергия... И какво?... Стана ли от това човечеството по-щастливо?... Ако това чудно откритие бе направено в ерата на комунизма, то щеше да донесе на човечеството истинско благоденствие... А сега — не се знае — може би то ще доведе до неговата гибел... Мога ли да зная аз в какви ръце ще попадне моето изобретение?... Ами ако то попадне в ръцете на тия, които имат власт срещу истината?... Няма ли да станат те от това десеторно по-силни?

Аз мълчах смутен и объркан.

— А тогава защо дойдохте при мен? — казах аз отчаян. — За съвет или за какво?

— Не за съвет — поклати той глава. — Нямам нужда от съвети, сам аз доста добре размислих... Може зле да съм преценил, това е друг въпрос... Но аз се питам — добре ли прецениха атомните учени?... И понеже всичко лежи само на моята съвест, само аз имам право да взема решение... Аз съм го

взел вече... Но у мен през последните дни възникна едно страшно подозрение... Да, наистина страшно...

Моят гост млъкна, някакъв особен огън блесна в тъмните му очи.

— Подозрение? — измърморих аз.

— Да, подозрение!... Аз си помислих — не халюцинирам ли?... Не съм ли луд?... Ами ако всичко това е болно въображение на побъркан човек?

Внезапно ми се стори, че някакъв студен полъх мина из стаята. И защо така странно блестяха очите на непознатия? Да, ами ако той наистина е луд? От мястото си виждах големия трикрил прозорец — сега нощта, залепнала на стъклото, ми се стори още по-черна и безмълвна.

— А какво мога да помогна? — попитах аз със свито гърло.

— Много просто — аз ще ви дам да пробвате апарата ми... Вие ще бъдете единственият човек освен мен, който ще се докосне до това страшно знание... Ако апаратът е истински, вие също ще трябва да чуете мислите ми...

Настана късо, угнетяващо мълчание, в което чувствавах как сърцето бие в гърлото ми.

— Добре! — казах аз тихо.

Той бръкна в джоба на черното си палто и извади апаратчето. По-скоро чувствавах, отколкото виждах как треперят тънките пръсти на ръцете му.

— Това е всичко! — каза той с едва прикривано вълнение. — Аз съм написал тук няколко реда... Ще ви ги прочета — мислено, разбира се, — след това ще можете да сравните дали правилно сте приели...

— Добре! — кимнах аз.

— Ето вземете слушалката...

Поех апаратчето и сложих черната пъпчица в ухото си. Известно време чувах само някакво нежно мелодично шумолене, след това прозвуча глас, така отчетлив и ясен, че неволно трепнах.

„Чувате ли ме?... Отговорете ми с глас — чувате ли ме?...”

— Чувам ви! — отвърнах аз смаян.

Моят гост наведе тънкото си лице над белия лист, който току-що бе разгънал.

„Слушайте нататък — отвърна гласът. — Дойдох при вас като честен човек при честен човек... Вие трябва да ми дадете обещание, че няма да казвате никому за нашата среща... Сега е 22 март 1947 година... След десет години вашето задължение ще отпадне — вие ще можете да разкажете свободно за моето изобретение... Аз ще разчитам на вас... Хората трябва да знаят какво съм постигнал и защо не съм им го дал... Това е всичко!...“

Гласът звучеше меко и необикновено приятно.

— А вие? — трепнах аз. — Къде ще бъдете вие тогава?

„Свалете слушалката! — каза гласът. — Моля ви, свалете веднага слушалката!...“

Подчиних се автоматично, погледнах смаяно моя гост. Той се бе облегал на креслото, лицето му бе прояснено, погледът — изпълнен с тиха тържествуваща радост.

— Вие чухте! — каза той с променен глас. — Ето ви листа! ... Същото ли беше?

Само един поглед ми беше достатъчен, за да разбера.

— Да, съвсем същото...

— Тая нощ ще спя съвсем спокоен — каза гостът. — Спокоен и с чиста съвест!...

— А ако аз ви предам?

— Няма да го направите! — каза той с едва доловима усмивка. — Аз ви познавам. Но и да го направите — все едно... Тая нощ изобретението ще изчезне и никой няма да може да го върне назад...

— Но то ще остане у вас, в ума ви... След десет години вие отново ще го предложите на човечеството, нали Така?

— Може би! — каза той шеговито. — А може би тогава няма да бъда жив... Годините ще покажат...

Учудих се колко променен изглеждаше моят гост, колко оживен и бодър, сякаш някаква лоша тежест бе паднала от гърдите му. Неговото настроение по някакви неведоми пътища се бе предало и на мен, аз бях забравил всичките си лоши мисли.

— Трябва да бъдем хора! — каза той. — Трябва да вярваме в бъдещето...

— Трябва! — казах аз.

Той стана и някак дълбоко си пое въздух.

— Ще си ходите ли? — попитах аз разтревожен.

— Време е да спите! — каза той усмихнат.
— Ако мога! — отвърнах аз.
— Не е толкова страшно! — каза той. — Сам аз съм прекарал много безсънни нощи... Не е толкова страшно...
— Може би е полезно...
— Да, сигурно! — усмихна се той.
След това моят гост си отиде. На вратата той ми подаде своята тънка мека ръка, здраво стисна моята.
— Аз съм първият, който чу тия чудни звуци! — каза той.
— Вие сте последният!... Лека нощ!...
Когато се върнах в стаята, неволно погледнах през прозореца. Той прекосяваше улицата — тънък, черен, изправен — и в стъпките му някак неуловимо се чувствуваше надеждата.

Оттогава минаха точно десет години. Никъде не видях моя странен среднощен гост, никога нищо не чух за него. И тая нощ, като привършвах последната страница на тоя чуден спомен, отново погледнах през големия трикрил прозорец и за миг ми се стори, че виждам високата тънка фигура, облечена в черно. Дали ще го видя пак? Дали някой ден ще позвъни отново на звънеца ми? Или пък е мъртъв? Никой не може да отговори на този въпрос. Може би лежи сега някъде под черната размекната земя, или пък може би седи в чакалнята на някоя гара със своята черна шушулка в ухото и замислено слуша тъмните и светли мисли на хората.

Това никой не може да каже.

Върнах се отново при черната машинка, при моя стар, изстрадал „Ремингтон“. В прозорците духаше влажен вятър, прехвърчаше рядък пролетен снежец.

1957

КРАЙ